

TUNA VE PLEVNE'NİN
UNUTULMAYAN KAHRAMANI

GAZİ OSMAN PASA

ROMAN

OKAY TIRYAKIOĞLU

I. BÖLÜM

TUTUNAMAYANLAR - TUTUNANLAR

“Vatan birkaç dosttan ibaret...”

Abmet Hamdi Tanpınar

- I -

16 Haziran 1877/ Bulgaristan - Vidin

Güneş batarken Tuna boyunca kuzeybatıdan esen yosun ve mil kokulu ılık rüzgâr, Afgan kendirinden komuta çadırının açık pencerelerini hafifçe inletiyordu. Gün boyu düşünceli bir tavırla oturmuş ve sıcaktan kavrulan Vidin’in, beyaz boyalı evlerinin ve küçük camilerinin şirin silüetini izlemişti Osman Nuri Paşa penceresinden. Vidin, Osmanlı İmparatorluğu Balkan Kuvvetleri-Güney Kolordusu’nun konuşlandığı Bulgaristan’ın en batısında, on beş bin nüfuslu şirin bir şehirdi. Osman Paşa, henüz bir yıl önce, Sırp isyanlarını bastırmasının ardından henüz kırk beş yaşında Müşir (Mareşal) rütbesine yükseltilerek bölgeye gönderilmiş ve komutayı devralmıştı.

Vidin’in tam karşısında, Tuna’nın Romen kesimine ait olan yakasında, yine Vidin gibi tipik bir Tuna şehri olan, yeşillikler içindeki Kalafat şehri bulunuyordu. Kalafat 24 Nisanda ilan edilen harbe kadar tamamen silahsızdı. Osman Paşa, savaşın başlamasından önce defalarca direkt ve dolaylı olarak, Balkan Kuv-

vetleri Komutanı Mehmet Ali Paşa ve Serasker Redif Paşa'ya bu stratejik noktanın işgali için başvurmuş, ancak beklemesi ve kendi başına herhangi bir harekete kalkışmaması için uyarılmıştı. Kalafat şehri konumu itibariyle Vidin'e yüksekten bakıyordu, tamamen müstahkemdi. Vidin ise alçak pozisyonu ve savunmaya elverişsiz açık ve sazlık arazisi ile savunmaya uygun bir konumda değildi. İstanbul, tüm yönetim kademeleriyle birlikte içinde olduğu karmaşadan bir an önce sıyrılmaz da, İmparatorluğun sınırları dâhilindeki kaosa yeterli ve zamanlı tepkiyi vermezse kangren, onulmaz bir hal alacaktı.

Bir süre sonra gökyüzünün koyu neftî kadifesinde beliren mücevher pırıltılı yıldızların buğulu yüzeylerinde beliren tit-reşimlere bakarak derin derin iç geçirdi Osman Paşa. Çok geçmeden ay doğacak, erimiş zümrüt ve akikten ışığını boşaltırken Tuna'nın üzerine, silah başında tetikte bekleyen askerleri tatlı bir uyku hali kaplamaya başlayacaktı.

Kimi zaman, gözlerinde çağlar ötesi bir kederle Tuna Nehri'nin öte yakasına, Kalafat şehrinin solgun ışıklarına doğru çeviriyordu bakışlarını Osman Paşa. Romenlere ait bu küçük şehirde gündür dinmeyen bir hareketlilik vardı. İlk zamanlar gizlice başlayan kaynaşma, Osmanlı tarafının hareketsizliği neticesinde artık gizliliğe dahi riayet etmeye gerek duyulmadan yapılıyordu. Yumruğunu pencerenin ahşap pervasına usulca indirip, "Daha ne kadar bekleyeceğim?" diye mırıldandı Paşa, ancak sorusuna rüzgârın kıyıda hışkırdattığı sazlıkların dışında cevap veren olmadı.

Çok geçmeden büyük komuta çadırının dışından Başkâtip Hikmet Bey'in, Paşaların geldiklerini haber veren sesi duyuldu. Ferik (Korgeneral) Adil Paşa, Müşir Osman Paşa'nın en sevdiği ve güvendiği generallerindendi. Mevki komutanı ve aynı zamanda Osman Paşa'nın birinci yardımcısıydı. Kurmay Başkanı Mirliya (Tuğgeneral) Tahir Paşa ise serinkanlı ve metanetli karakteriyle hayranlıkla sevdiği bir arkadaşı ve yetenekli generallerindendi.

Karşısında esas duruşta dikilen arkadaşlarına oturmalarını söyleyerek, "Serasker Redif Paşa'nın da, diğerlerinin de muha-

lif tavırları ve emirleri artık umrumda değil kardeşlerim,” dedi Osman Paşa, “biraz daha bekleyip kendi inisiyatifimle harekete geçebilirim.”

Adil Paşa, ela gözlerinde kıvılcımlanan bir telaşla atıldı, “Paşam, bu görevden azliniz anlamına gelecektir biliyorsunuz. Divanı harpte yargılanırsınız. Artık İstanbul’dan gelecek emirleri beklemekten başka çaremiz yok.”

Osman Paşa parmağıyla işaret ederek konuştu, “Eğer hemen karşımızda bulunan Kalafat şehrini almama izin verilseydi, Rusların Batı cephesindeki ilerleyişini parça parça edecek hamlenin ilk ayağını gerçekleştirmiş olacaktık Adil. Beklemekten bunalmış askerimle onları geldikleri Rusya steplerine kadar kovalayabilirdim.”

“Haklısınız komutanım, ancak İstanbul bunun bir savaş ilanı olacağını düşünüyor ve çatışmayı başlatan taraf olmaktan çekiniyor.”

Sakinliğini muhafaza ederek konuştu Osman Paşa, “Onlar böyle beklerken, üstüne üstlük Tuna üzerindeki donanmamız öylece yatarken, Ruslar hem Tuna’yı geçtiler, hem nehir üzerindeki stratejik adaları ele geçirdiler, hem de ani bir baskınla donanmamıza ağır hasar verdiler; Kafkas cephesindeki ilerleyişleri de halen devam ediyor. Harekete geçerse morallerini bozabiliriz, gururlarını kırabiliriz, canlarını yakabiliriz... Ah nedir bu ölü toprağı serpilmişçesine hareketsizlik... Nedir?”

“Hepimizi çıldırtıyor bu cansızlık,” diye mırıldandı Tahir Paşa, “ayrıca, her gün sabahtan akşama kadar Kalafat’tan açılan top ateşiyle taciz edilmekten, erinden zabıtine kadar her birimiz huzursuzuz.”

Galip Paşa cevaben, “Tahir Bey, bizim donanımımız onlarınkinden çok daha iyi,” dedi, “toplarımız Alman Krupp marka ve ateş kabiliyetleri tartışmasız şekilde üstün. Bunu onlar da gayet iyi biliyorlar. Daha sıkı karşılık verebiliriz.”

Osman Paşa elini usulca sallayarak, “Onları ciddiye almadığımızı gösteren bir soğukkanlılıkla karşılık vereceğiz,” dedi. “Ama önce son bir telgraf daha çekelim, bu defa da bizzat Sultan Abdülhamid Han’a çekelim ki, General Gurko’nun Balkanlar’daki bu gözü kara ilerleyişi ve General Schuldner’in yine Romen sınırındaki Niğbolu üzerindeki baskılarına karşı bir kıvılcım daha ateşleyebilelim. Yoksa hayati bir önem taşıyan Şıpka’da Süleyman Paşa’nın daha fazla dayanmasını kimse bekleyemez artık.”

Osman Paşa, Kurmay Başkanı Tahir Paşa’dan bir süre daha asker hakkında bilgi aldıktan sonra, Mevki Komutanı Adil Paşa’ya hitaben, “Ordugâhın etrafında bir panayır şenliğiyle dolaşan satıcılar ve fahişelerle ilgili bir şeyler yaptınız mı?” diye sordu.

“Konuyla ilgili gerekli emirleri verdim Paşam, dedi Adil Paşa, “İdari Hizmet Sorumlusu Miralay Hamdi Bey, hareketsizliğin askeri huzursuz ettiğini ve talimlerin arttırılmasına rağmen itaatsizliklerin çoğaldığını bildirdi. Buna karşılık ordugâhın etrafındaki dikenli tellerin iki sıra yapılması emrini verdim. Böylece kaçak giriş ve çıkışlar zorlaşacak.”

“Gece eğitimlerini de sıklaştırın, askerimizin ziyadesiyle ihtiyaç duyduğu gece eğitimidir. İnsanların tabiatında, büyük bir hedef uğruna ölüme yürüme kabiliyeti bir değildir kardeşlerim. Her insanın içinde sakladığına inandığım o ölümsüz cevhere ulaşabilmek için samimiyetlerini ölçebilmeliyiz, bunun için de onları cesaretlendirmemiz gerekir. İnsan, kendine güvendikçe cesur olabilir. Avrupalılar, gece ile gündüzü neredeyse bir yaşarlar, gece gezmeye alışık oldukları için gözleri ve ruhları karanlığa uyum sağlar. Gece hareket etmeye alışkın insanların oluşturduğu orduların, karanlıkta harp şartlarına uyması da kolay olur. Bizde ise güneş battıktan sonra sokakta gezmeye âdeti pek yoktur, bundan dolayı, gecenin, insanımızın ruhu üzerinde uyandırdığı ürküntü büyüktür. Bu duruma bir de çarpışma şartlarını ekleyin ve askerinin halini takdir edin.”

“Avcı erlerinin, özgüvenlerini arttırıcı emirlerle daima harekete hazır hale getirilmesi için yeni emirler hazırlayacaksınız Adil.

Tahir de sana yardımcı olacak. Bu kerataları geceleri de yoralım ki, bir an önce uyumaktan başka bir şey düşünemesinler. Nöbet yerlerini çoğaltın, gece nöbetçilerinin sayısını da arttırın. Askeri mangalar halinde, tam teçhizatlı olacak şekilde ayırın ve önceden belirleyeceğiniz hedeflere karanlıkta ulaşmaları için mangalar arası yarışmalar düzenleyin. Kazanan mangayı çifte tayın ve helvayla mükâfatlandırın. Gevşeklik ve disiplinsizlik gösterenleri de, savaş şartlarına tam uyum sağlayabilmeleri için açlıkla terbiye edin.”

Tahir Paşa, biçimli hatları keskinleşmiş yüzünde her zamanki gibi pırıl pırıl bir ifadeyle söz aldı, “İzniniz olursa, askerin tümünün birer hafta çadırlarının ve kampetlerinin dışında, açıkta tek başlarına gecekemelerini sağlayalım Paşam. Şimdi mevsim yaz, bunda zorlanmazlar, ama aralarında uzak mesafelerle tek başlarına bırakılırlarsa korkarlar.”

“İzin verilmiştir Paşa. Ayrıca karanlıkta hedef tayini hususunda da hassasiyetle durmanızı istiyorum. Gece taliminden yoksun askere, loşluğun içinde her şey olduğundan farklı görünür; o korku halinde, en ufak bir karartı ve kıpırtıda tetik düşürmeye kalkar. Bu disiplini edinebilmeleri çok önemli... Karanlığa alışmamış tek askerim kalsın istemiyorum kardeşlerim.”

Paşalar, komutanlarını onayladılar.

Osman Paşa devam etti, “Harp tarihi yalnızca cesaret, yerinde verilmiş dâhice kararlar ve güçten ibaret değildir; onun içindeki kanı, çamuru, utanç ve ıstırap lekelerini, dolayısıyla gözyaşını tetkik etmeyenler kısa sürede bozguna uğrarlar.”

Adil Paşa, o tok sesiyle onayladı, “Hakk-ı âliniz var Paşam. Bilirsen şaşırmazsın, şaşırmazsan soğukkanlılığını sürdürebilirsin, dağılsan bile kolay toparlanırsın. Vatan savunması için kararlılık ve yerinde davranışlar bekleyeceğimiz askerlerimize örnek olabilmeliyiz. Gece eğitimlerinin tamamında bizzat bizler de yanlarında bulunacağız. Bu hareketsizliğin içinde hepimiz için değişiklik olur hem. Ayrıca askerin de iştiyakı artar.”

“Artmalı,” dedi Osman Paşa bu defa düşünceli bir sesle. Sonra tahta masasının çekmecesinden bir Fransız gazetesi çıkardı. Kafkaslardaki çatışmaları anlatan haberlerle doluydu gazete. Kollarında Cenova haçı işlemeli pazubentler bulunan telaşlı hemşirelerin fotoğraflarıyla canlandırılan haberler, Batı’da yeni bir Haçlı seferi olarak görülmeye başlanan Osmanlı-Rus savaşları konusunda sayısız otoritenin yorumlarıyla doluydu ve genel itibariyle söylenenler çok insafsızcaydı.

Peş peşe birkaç siyasinin yorumunu okuyan Osman Paşa, sert hatları enikonu katılaştırmış yüzünde donuk bir tebessümle arkasına yaslandı.

“Kırım Savaşı’ndan galip ayrılan ve Paris Antlaşması’yla Avrupalı devletlerden biri sayılan Osmanlı Devleti’nin, şu an içinde bulunduğu çıkmazı hazırlayan yine kendi sakat dış politika anlayışdır,” dedi sonra gözlerindeki ifadeden daha da sert bir sesle. “1778 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Avrupa’da ‘Hasta Adam’ olarak anılmaya başlanan bu devlet, tüm zamanların en büyük imparatorluğudur beyler.”

Adil Paşa, harplerde geçmiş ömrünün izdüşümünü yüzündeki derin çizgilerde yaşatan o klasik Osmanlı askeri tavrıyla, “Yüz yıldır,” dedi. Kısa bir sessizlik oldu ardından, “Yüzyıldır öyle bir gaflet dönemi yaşıyordu ki, ufukta, artık kaçınılmaz olarak beliren çöküşü en az kayıpla durdurmak hâlâ mümkünken, dimağları uyuşmuş, yalnızca kişisel bekaları için çalışan devlet ve ordu adamlarını kimse durduramıyor ne yazık ki. Avrupa, durumun farkındaydı. Önünde beliren bu muhteşem avı kaybetmeye yanaşmayacağı ise açıkça görülüyordu. Ancak Rusya, her zaman diğerlerinden daha avantajlı oldu. Hem Ortodoks hem de Balkan milletleriyle aynı ırktan olmasının avantajını kullanmasını iyi biliyor.”

Osman Paşa o acı tebessümü çorak dudaklarında solarken hafifçe gülümsedi, “29 Ekim 1876 tarihini sen de benim kadar iyi hatırlıyorsundur Adil.”

“Hatırlamaz olur muyum Paşam?”

“O yağmurlu ve soğuk sonbahar günü, Sırbistan ve Karadağ ayaklanmalarını bastırmaya memur edildiğimiz ordunun başında; Rus generali Chernaev’in komuta ettiği Sırp Ordusu’nun karşısında mevzi almıştık seninle. Aleksinach Ovası’nda kan gövdeyi götürür ve biz artık tarafını açıkça belli eden Ruslarla ilk sıcak temasımızı da bu vesileyle kurarken, kazandığımız muhteşem bir zaferle Belgrad yolu ardına kadar açılmıştı karşımızda. Ancak Çarlık başkenti St. Petersburg’un İstanbul’a ağır baskısı, bu hayati hamlemizin önüne geçmişti.”

Tahir Paşa, emir erinin servisini yaptığı nar şerbetini içerken bir yandan da neredeyse yaz kış terleyen alnını adının baş harflerinin işli olduğu ak mendiliyle kuruluyordu, “Rusya bu savaşla, aradığı fırsatın önüne geldiğini anlamakta gecikmedi,” dedi. “O sonu gelmez, Türklerin Hıristiyan azınlığa zulmettiği masalını dünya üzerinde yoğun bir propagandayla yaymaya başladı. Yalnız inanmakta güçlük çektiğim husus, bu bayat hikâyenin bu defa nasıl da geniş bir taraftar bulabildiğidir. Propagandanın öyle büyük tesirleri oluyor ki, genç Amerika Birleşik Devletleri’nde bile bu hayali zulüm iddialarına olağanüstü tepkiler oluşmuş durumda. Kiliselerde toplanan çeşitli cemaatler, sabahlara kadar süren dua geceleri ve yardım kampanyaları düzenliyor, Türklerin efsaneleşen zulümlerini, çeşitli kurumlar ve basın yayın organları aracılığıyla kınıyorlar. Aslında herkesin gördüğü, ancak görmezden geldiği temel nokta, Rusya’nın 1853-1856 Kırım Harbi’nin intikamı için kurduğu düzenin saat gibi işlediğidir.”

“Rusya’nın aşırı müdahaleci ve talepkâr tavırları, ayrıca sıcak sulara inerek nüfuzunu geliştirecek olması düşüncesi İngiltere daimi bir kâbuslar silsilesidir kardeşlerim bunu da unutmayalım,” dedi Osman Paşa, “İstanbul ve ardından Londra’da yapılan görüşmeler, Türk hariciyesinin beceriksiz tutumları yüzünden yine Devlet-i Aliyye’nin aleyhine sonuçlanmıştı. İstanbul’da toplanan Tersane Konferansı’nda, Türk tarafınca haklı olarak reddedilen Sırbistan ve Karadağ’ın bağımsızlığı, Bulgaristan ve Bosna Hersek’in özerkliği konuları öyle bir yığınlığa yol açtı ki,

IV. Ordu Komutanı Ali Rıza Paşa'nın intiharı, toplumda ve asker arasında büyük bir infial uyandırmakta gecikmedi."

"Ali Rıza... Ah Ali Rıza..." diye inledi Tahir Paşa, "Yüreği vatan aşkıyla çarpan büyük bir askerdi. Peş peşe gelen kayıplar ve o rezilce aymazlıklar tüketti onu."

Birden bir top sesi duyuldu. Üç General birbirlerine soran ifadelerle bakarak aynı anda soluklarını tuttular. "Bu ne cürettir ya Rabbi," dedi Osman Paşa, "bu hareketsizliğimizi korkaklığımıza verir alçaklar."

Kısa bir sessizliğin ardından birkaç top atışı daha oldu ama sonda yine derin bir sessizliğe gömüldü gece. Tahir Paşa, Osman Paşa'nın az önceki sözlerine binaen, "Aslında Tersane Konferansı'nın hemen ardından imzalanan Londra Protokolü ile hükümler hafifletirilmişti," dedi, "fakat İmparatorluğun geleceği için son derece makul görünen, Balkanlardaki iki ilçenin Karadağ'a bırakılması ve Romanya'nın Prens sanı taşıyan liderlerine 'Kral' unvanının verilmesi tekliflerine gereksiz bir hassasiyetle karşı çıkıldı ne yazık ki. İşte bu tavır, Romenlerin kışkırtılması için Rusların eline koz vermiş oldu. Meclis'te, İmparatorluğun son durumunu görmemekte direnen milletvekillerinin büyük çoğunluğunun harp taraftarı olması da dehşet verici bir tutumdur; çünkü ordu içinde emir komuta zincirinin ve disiplinin neredeyse tamamen yok olduğu artık saklanamayan bir gerçektir."

"Yahu içtima almayı bile beceremeyen, tüfeğini temizlemekten bihaber adamlarla dolu etrafımız," dedi Adil Paşa gürül gürül sesi geceyi inletirken. "Ahmet Muhtar Paşa, cephede savaşabilecek eğitimli asker sayısını otuz bin olarak açıkladı. Fakat Redif Paşa'nın öfkeyle karşı çıkararak üç yüz binde ısrar etmesini ise hepimiz hatırlıyoruz. Böyle bir rezaleti nasıl adlandırabiliriz? Ardından Aziziye Tabyaları'nda efsaneleşecek Ahmet Muhtar Paşa gibi bir cengâverin 'korkaklıkla' suçlanarak Anadolu Harp Ordusu Kumandanlığı ile Erzurum'a gönderilmesi, Redif Paşa'nın ise

Harbiye Nazırı yapıлып, Ahmet Muhtar Paşa'nın yerine Süleyman Paşa'nın getirilmesi, oynanan sonu gelmez komedilerin bir-biri ardına gelen perdeleridir ancak.”

Osman Paşa her zamanki sükûnetini yansıtan sabırlı bir sesle, “Tuhaflıklar ve rezaletler bununla sınırlı kalmıyor ki dostlar,” dedi, “Aynı günlerde St. Petersburg elçisi aniden geri çekildi ve en ihtiyaç duyulan olan bir zamanda Rusya ile diyalog yolu tamamen kapatılmış oldu. 22 Nisan 1877'de Rus Büyükelçisi Nelidov, Rusya'nın notasını resmen Türk Hariciyesi'ne ilettili. Bu arada Mithat Paşa'nın muhakemesinin ve sürgün kararının nasıl şiddetli bir sarsıntıya yol açtığını da unutmamışsınızdır. Yerine yetenekli bir devlet adamı olan İbrahim Ethem Paşa getirilmişti ama bu değişiklik için hiç de uygun günler değildi. Ortalık yeniden öyle toz duman oldu ki, kimsenin tavrı ve düşünceleri açıkça belli olmuyordu.”

Osman Paşa, içinde uyanan öfke ve tiksintiye aldırılmamaya çalışarak gazetesini katladı ve sürmanşetin hemen altındaki kari-katüre baktı. İmparatoriçe II. Katerina, bir bacağı Varşova'da, bir bacağı İstanbul'da, dikilmiş gülümsüyordu. Üzerindeki uzun kırmızı elbisesinin jüponu tüm bir Avrupa kıtasını kaplamıştı. Elinde olmadan birbirine sınımsıkı bastırıldığı dudaklarını ve hafifçe titreyen çenesini duyumsayarak bakışlarını indirdi Osman Paşa. Sonra gazeteyi kaldırarak arkadaşlarına gösterdi, “Şuna bakın hele!”

Bir haftalık eski bir gazeteydi elindeki. Şehirdeki Fransız gazetecilerden temin ediliyordu. Rus Ordularının 24 Nisanda tek kurşun sıkmadan Tuna Nehri'nin güneyine geçişiyle ilgili tekrarlanan haberlerden başka yeni bir şey yoktu. Rus Ordularının güneydeki Balkan Dağları'nın en önemli geçidi olan Şıpka Geçidi'ni ve Zıştovi'yi zorladıkları haberlerine bir kez daha göz gezdirdi. Ancak yazıların içinde trajikomik ayrıntılar da gizliydi. Bulgarlar kendi memleketlerinde, hem Ruslardan, hem de Türklerden hain damgası yemişlerdi. İki tarafın da ajanlık suçlamaları altında zor durumdaydılar, ama onları, Türk zulmünden kurtarmak için gelen dindaşları tarafından suçlanmak çok daha zor-

larına gidiyordu. Son bir hafta boyunca Ruslar tarafından kurşuna dizilen Bulgarların aileleriyle yapılan röportajlar, Rus Sansür Kurumu tarafından ne kadar sıkı denetlense de kimi gazetelerde yayınlanmış, aynı yayın organlarının akrediteledi derhal iptal edilmişti. Türklerin yaptığı iddia edilen, fakat hiçbir delile dayandırılmayan katliam haberleri ise Avrupa ve dünya gazetelerinde yer almayı sürdürüyor, ‘Hasta Adam’ hakkındaki menfi kamuoyunu süratle büyütüyordu.

Tahir Paşa düşünceli bir ses tonuyla konuştu, “Geçen haftaki gece eğitimlerinin birinde, Alman subayların birinden duyduğum tuhaf bir hikâye vardı Paşam. Asker arasında hızla yayılmış, dilden dile iyice ürkütücü bir hal almış.”

“Neymiş o Tahir?” diyerek hafifçe güldü Osman Paşa, Adil Paşa’nın sessiz bir dikkatle Tahir Paşa’yı dinlemesinden hikâyeyi onun da bildiğini anladı.

Tuna boyunca gizlice gezen, Ruslara ait, tek kara yelkenli küçük bir suikast teknesi, Karadeniz’e yaklaşık on deniz mili kala kayalık bir adanın kıyısına yanaşıyordu. Haklarındaki söylentilere uygun olarak, adalarda gizlice konuşlandıkları mühimmat desteğini takviye, ya da istihbarat amaçlı bir harekât için kuzey kıyısına gizlice sokulan gemi, gecenin kendisi kadar sessizdi. O esnada Osmanlı donanmasına bağlı, Varna limanı kontrol devriyelerinden küçük bir gambot da, bölgede karartma halinde gece ilerleyişindeydi. Kıyıdaki hareketi fark edince, güvenli bir mesafeden, bir süre bu sıra dışı hareketliliği takip eden devriye komutanı genç yüzbaşı süratle düşünerek bir karara vardı. Adanın diğer ucundan karaya çıkacak ve bir baskınla düşmanı ve mühimmatlarını ele geçirecekti. Tuna’nın serin gece rüzgârı kadar gölgelerle barışık iyi eğitilmiş askerinin beşini, gemi ve kıyı emniyeti için nöbetçi bırakıp, kalan on beş askerle birlikte adanın ortasındaki sık koruluğun etrafından dolaşmayı planlamıştı Yüzbaşı. Zira çok zifirî bir geceydi ve tanımadıkları bir bölgede daha da yoğun bir karanlığın hüküm sürdüğü tekensiz kuytulara girmek istemiyordu

haklı olarak. Askerlerin ve kendi botlarına kıl keçe bezler sardırarak daha sessiz ilerlemeyi garanti altına almaya çalıştı. Yalnız daha aydınlık olmasına rağmen, ilk birkaç yüz metrede çamurlu kıyı şeridi ve yosunlu kaygan kayalıkların bu ilerlemeye izin vermeyeceğini anladı. Aksi gibi askerlerden birinin ayağı, yosunlu kayaların arasındaki lanet bir çukura sıkışıp bileğini birkaç yerinden kırıverdi. Delikanlı gıkını çıkarmadı, sıhhiye erinin bacağına yaptığı geçici bir tamponla, elinde tufeği, acıdan dört açılmış gözleriyle artçı olarak nöbette kaldı. Rivayete göre Erzurumlu askerin komutanına, zor duyulan bir fısıltı halinde şöyle bir serzenişi olmuştu, “Komutanım bize vatan olarak z Anadolu’muzun nesi yetmiyor da, bu uzak memleketlerdeyiz?”

Yüzbaşı, askerin acısına ve içinde bulunduğu ruh haline vermişti bu yersiz sözlerini. Fakat yine de en sert halini takınıp, “Devletin sınırlarının uzandığı her karış toprağı vatan bilmektir askerin görevi,” dedi ve etraflarında bu konuşmaya tanık olan tüm askerine, “bizim işimiz savaşmak, dedelerimizin kanlarını akıttıkları tüm bu coğrafyayı son noktasına kadar vatan kabul edip savunmak, böylece onların mezarlarında rahat etmelerini sağlamaktır. Sanıyor musunuz ki bu bölgeleri terk edersek bizi rahat bırakırlar, vatan dediğin Anadolu’da elimizi kolumuzu sallayarak gezmemize izin verirler? Ben söyleyeyim Mehmet, bizleri geldiğimiz orak Orta Asya steplerine kadar gerisin geriye sürerler ve tüm medeniyetimizden tek iz dahi koymazlar geride. O yüzden savunduğumuz tüm noktalarda muhkem durmalıyız. Hem unutma ki, yüzyıllardır bu topraklarda hüküm süren, yurt tutan, nesiller yetiştiren bir milletiz biz; gerekli kaynaşmayı sağlayamayan idareciler, o görkemli geçmişin umursamazlığının bir sonucu yalnızca. Bizim işimiz yanlışları örtmek, dosta düşmana buranın yurdumuz olduğunu kanıtlamak.”

Ancak yine de içinde sinsice bekleyen gizli bir kuru tutuşturmuştu sanki askerinin sözleri, çünkü o Mehmet’in kimliksiz varlığından yansıyan derin şüphe, askerin genelinde hkimdi ve bu yadsınamayacak kadar belirgin bir durumdu.

Kara renkli keçe sarılı gazlı bir fenerin kör ışığında, korunun oluşturduğu engebeli araziye en kısa mesafeden tek sıra kol yürüyüşüyle keserek geçmeye karar vermişti yüzbaşı. Bu önlerindeki en mantıklı ve en az riskli seçenektir. Tuna kıyısına özgü koku ve ışıklarla sarılıydı etrafları. Çürüyen, çürürken de mavimsi düşsel bir ışıltıyla kaplanan yosunların kekremsi rayihasını duyuyorlardı. Öbek öbek birikmiş hışırdayan kederli sazlıklarda uyuklayan su tavuklarının fosforlu tüylerinin kekremsi ve yağlı kokusu doluyordu genizlerine. Usulca kımıldanan bereketli kara çamurun baygın kokusu, çam ve köknarların uğultulu dallarından akan amber ve yakut rengi reçinenin rayihasına karışıyordu.

Ellerindeki pusulaya rağmen ilerleyişleri beklediklerinden uzun sürdü. Sonunda kıyının diğer tarafına ulaştıklarında, hummalı bir faaliyet halinde tekneye ve çakıllı, küçük kumsala gidip gelen düşmanı fark ettiler. Karanlığın içinde öyle ustalıklarla hareket ediyordu ki Ruslar, genç yüzbaşı, eğitimlerinin kalitesiyle gurur duyduğu seçkin askerlerinin gece talimlerini sıklaştırmaya daha o anda karar verdi. Gece rüzgârının rengine ve kokusuna bürünerek kıyıyı süratle muhasara altına aldılar. Genç yüzbaşının gözü karalığı askerlerine cesaret veriyor; ancak yine de üzerlerinde, yaklaşan çatışmanın neşeli heyecanı yerine beliren, bir türlü gideremedikleri o tuhaf huzursuzluğu söküp atamıyorlardı. Yüzbaşı, bunu gecenin yoğun karanlığına bağlamıştı haliyle.

Kafasını toparlamaya çalışıp, diğer zabıt arkadaşı, daha çocuk denecek yaştaki teğmenle birlikte durumu kısaca gözden geçirdiler. Yüzbaşı, teslim ol çağrısı yapmadan, sayıları aşığı yukarı denk olan düşmana ani bir baskın vermektense yana görüş belirtti. Teğmen ise hiç ses çıkarmadan beklemeyi, böylece karanlıkta çatışma riskine girmeden, düşmanın bölgeden ayrılmasının ardından yeni keşfettikleri bu gizli mühimmat deposuna el koymayı daha uygun görüyordu.

Onlar mevzilerin en önünde böyle ne yapacaklarını düşünürlerken, iki Rus subayının aralarında şu günlerde moda olduğu üzere Fransızca konuşarak kendilerine doğru yaklaştıklarını fark

ettiler. İşte bu korkunç bir andı ve soluklarını dahi tutarak beklemekten başka yapacak bir şeyleri yoktu. Subaylar birkaç metre ötedeki büyük bir meşe ağacının altında durdular.

Rus subaylardan daha genç olanı komutanına, “Kurtarmaya geldiğimiz bu coğrafyanın bize karşı takındığı haince tavrın farkında mısınız komutanım?” dedi ve hafifçe öksürdü. “Bizi kendi çıkarlarımızın arkasında, etrafa zehir gibi yalanlar saçan barbarlar olarak görüyorlar. Romenler bile bizden hoşlanmıyor, bizi birer kurtarıcı olarak kabul etmeleri gereken bu insanların öyle tavırları var ki, burada yurtlarını işgal eden yabancı bir ordunun mensubu gibi hissetmekten alamıyorum kendimi. Bizim yerimize Osmanlı Ordusu’nu kanıksamışlar bunlar.”

Yaşlı subay, tok bir sesle konuştu, “Üzülme Binbaşı, bu havalinin insanları böyle şüphecidir. Ayrıca özgürlük ve bağımsızlık gibi iki ulvi kavramın varlığı onlara şimdilik ağır geliyor. Hele şu kargaşa günlerinde, her kim olursa olsun, topraklarında rastladıkları hiçbir silahlı kuvvetin mevcudiyetine dayanamıyorlar. Biz dahi bir tehdit unsuruyuz onlar için.”

“‘Tehdit’ mi dediniz?”

“‘Tehdit’ dedim.”

“Türk zulmünde kırıldıkları söylenen bu insanlar için girdik biz bu savaşa komutanım. Eğer bizi bir tehdit olarak görürlerse, bu ortak bir dava olmaktan çıkmaz mı?”

“Hem evet, hem hayır,” diye yanıtladı Komutan, “Dava, devletin bize verdiği ve en iyi şekilde yapmamızı beklediği görevdir, devletimizin gücü için atılacak her adımda var olmaktır, işte tek ‘dava’ budur!”

Genç Yüzbaşı, Rusların kafalarında da benzer soru işaretlerinin olduğunu anlamış oldu böylelikle. ‘Vatan’ ve ‘Dava’ kavramlarının kimi zaman nasıl da karmaşıklaştığını hayretle fark ederek, yalnızca aldığı emirleri uygulamakla görevli bir asker olduğuna şükretti için için. Ancak bir subay olarak ondan beklenen

asil zor işin, eratin da aynı görev bilincini taşımasını sağlamak olduğunu çok iyi biliyordu.

1876 isyanlarıyla patlak veren rezaletleri sağduyulu genç subayların hangisi unutulabilirdi ki? En basit bir emri dahi dinlemeyen, firari ve serseri mayınlar kadar tehlikeli yağmacı askerlerin, ellerinde bakımsız tüfekleriyle dağ geçitlerinde eşkıyalığa başlayan madalyalı kahramanların, geceler boyu ağlayarak dolaşan tek kollu isimsiz bir hayaletten korkup kapılarını ivileyen orman köylülerinin, yemyeşil, sisli vadilerin nemli toprakları üzerinde, yaz isen-tileri altında son sözlerini keplerinin içine yazarak intihar eden subayların iler acısı hikyelerini az mı duyup görmüştü Yüzbaşı?

Daha da kötüsü, ezici çoğunluğu mmi olan asker arasında bu söylentiler önlenemez bir şekilde yayılıyordu. Varoluş sebeplerini yitirmiş insanların sonu gelmez şaşkınlığı ve umutsuzluğuyla oradan oraya savrulan bu zavallıları tekrar toplayıp bir araya getirecek o demirden irade, ne yazık ki kimsede mevcut değildi. Karmaşanın, yangınların, isyanların, vurdumduymazlıkların, gözyaşının arasında ken koca bir imparatorluğun tozu dumanına karışmıştı her şey.

Ve sonunda korktuğu başına gelmiş karanlığın tesiriyle iyiden iyiye bunalmış Türk askerlerinden birinin zamansızca tetiğe basmasıyla, kısa ama kanlı bir çatışma gerçekleşmişti. Ardından sağ kalan yedi Türk askeri, elleri kolları bağlı gecelemek için adanın ilerine götürülmüş, genç Yüzbaşı ise Rus birliğinin komutanı olan Albayın gemisinin güvertesinde kurulmuş mükellef bir masaya davet edilmişti.

İki adam sabaha kadar, sonuna yaklaşan yüzyılın, bağımsızlık aleviyle dalgalanan halkların ve sonları beliren imparatorlukların gelecekleri üzerine koyu bir sohbete daldılar. Milletlerin edebiyatlarında ortak ve zlem dolu bir tema olarak belirmeye başlayan uzak ufuklar, kahraman akıncıların fethettiği irak coğrafyalar, genişlik ve beraberinde getirdiği sürur hissini anlatıldığı o görkemli mısralar, yitirilen devasa geçmişi hatırlattığı için biraz da keder ve gözyaşı yüklüydü aslında.

Teknenin ana direği üzerindeki kalın gabya manivelalarını sessizce açan askerlerin üzerinde beliren sabah yıldızını beraberce izlerlerken, dalgalanan yelkenin silkelediği yıldızların altında müt-hiş bir umutsuzluğa kapıldı genç Yüzbaşı. İçinde, onu bütünden, evet, ait olduğu evreninden bir anda söküp atan ve yalnızlaştırıp, her şeye yabancılaştıran bir hisle kavruldu yüreği. O aslında hiç-bir sandığı kişi değildi, etrafındakilerin de sandıkları kişi olma-dığı gibi tıpkı. Devasa bir imparatorluğun gururlu askeriydi kısa süre öncesine kadar, ama aslında yalnızca zavallı yalanlara tutu-nan bir sefil olduğunu görmüştü artık.

Umutlarını apansız yitirmiş insanların ivediliğiyle atıldı ve Albayın silahını almayı başardı Yüzbaşı. Nöbetçiler davranmadan, önce albayın şakağına, sonra da teknenin mühimmat deposuna ateş ederek hem tekneyi, hem de yedeklerinde çektikleri kendi gemisini havaya uçururken, içinde kırılan ve örselenen o hassas yerleri nihayet tedavi edebildiğini düşünüyordu.

-II-

“Benzer umut ve umutsuzlukların tüm muhataplarımızı sardığı ortadadır Paşam,” dedi Adil Paşa, “İşte bu dönemde moral olarak ayakta kalabilen en az zararlı bu karmaşayı atlatacak demektir,” acı bir sesle gülererek devam etti, “şu küçücük Bulgaristan’da bile nüfusun yüzde yetmiş okuma yazma bilir, oysa bizim halkımızın yüzde doksan dokuzu bilmez. Asker cepheye geldiğinde yüreğinde devletine ve ordusuna karşı saf bir korku ve bağlılıkla gelir. Ancak daha seferberlik sırasında başlayan çaresizlik, kötü idare, adam kayırma ve haksızlıklar onu yıldırır ve kaçmak için bir yol aramaya başlar. İşin tuhafı da şu ki, askerce çok sevilen bir komutan derhal hafiyelerce İstanbul’a bildiriliyor ve bir tehlike oluşturmasından korkularak yeri değiştiriliveriyor. Hâlbuki harp tarihi, yapılan komuta değişikliklerinin verdiği kötü sonuçlarla dolu. Yeni gelen bir komutan, askeriyeye derhal bir baba oğul ilişkisine giremez, asker onu, o askeri tanımaz. Bu defa da karşılıklı güveni elde etmek güçleşir. 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşları sırasında Beserabya-Dobruca Ovalarında on yedi bin kişilik Rus Kolordusu, yüz altmış bin kişilik koca bir ordumuzu önüne katıp kovalamıştı. Ancak kimse bunun nedenleri üzerinde oturup da düşünmedi. ‘Kötü yönetim’ ve ‘basiretsiz komutanlar’ gibi bildik tanımlarla durum idare edildi. Oysa kimse az önce bahsettiğim gibi bir neden üzerinde durmadı Paşam. Duramazlardı, çünkü çürümeyi irdeledikçe, çürümenin kokusu insanın kendi üzerinde de beliriveriyor.”

“Senelerce silahaltında tutulan askerin sınırları bozuluyor,” diyerek ekledi Osman Paşa, “Çünkü harp edecek asker sayımız konusunda nasıl her kafadan farklı bir ses çıkıyorsa, kimlerin nerede,

hangi cephelerde, ne kadar süredir savaştığı da bilinmiyor. Ailelerin artık umudu kestikleri evlatlarının bir bölümü hâlâ yaşıyor ve memleketin uzak bir köşesindeki konuşlandırılmış bulunuyor. Ordudaki insan sayısının muhasebesini yapmayı beceremeyen bir merkez, elbette ki elindeki mühimmattan da habersizdir. Ordular intikal ederken çalınan ve kaybedilen teçhizatın hesabı sorulamıyor, kaçak satışlar engellenemiyor, çünkü kayıt altına alınmayan ve disiplinden yoksun tüm oluşumlarda olduğu gibi istismarlar ayyuka çıkıyor. Aynen bugün olduğu gibi...”

Tahir Paşa, “Affınıza sığınırım Komutanım,” dedi usulca, “Vatan Anadolu’dur düşüncesi askerde öylesine kökleşmiş ki, bunun kırılıp atılması için sıkı ve uzun vadeli bir bilinçlendirme eğitimi şart. Ümmi, şartlanmış, bugüne kadar imparatorluğa ancak toprak işçiliği etmiş bu insanlar için, devletin itibarının ve siyasal gücünün çok da önemli olmadığını siz de takdir edersiniz. Genç subay kadrolarının yetersizliği, etkisi altında kaldıkları zümrelerin uç görüşleriyle gruplaşmaları sonucunda halktan bütünüyle kopuklukları çok göze batıyor. Kalabalıkları hakir gören tavırlarla, eratin, kısacası halkın inandığı tüm değerleri aşağı gören davranışları, harp meydanlarında arkalarından hiç düşünmeden ölüme koşacak inanmış askerler bulmalarına da mani oluyor. Bir avuç, askerın babaları gibi gördüğü değerli subay da, Adil Paşa’nın belirttiği gibi, ya sürekli görev yeri değişikliğine maruz bırakılıyor, ya da ani bir kararla emekli ediliyor, çünkü olası bir tehdit unsuru olarak İstanbul’u rahatsız ediyor. Harp Okulu öğrencilerine kırık iğneli, manevra mermili Martinilerle talim yaptıran bir yönetimin neye, nasıl çare olabileceği de başlı başına bir sorundur.”

“Kardeşlerim,” dedi Osman Paşa, “Başka bir konu var canımı sıkan,” derin bir soluk alarak kararlı çizgilerinde kırılan bir hüznle konuştu, “buranın Müslüman-Türk halkının da çeşitli vesilelerle aşağılandığını görüyor ve duyuyorum. Ne halka, ne de birliklerinizdeki Rumeli menşeli askerlere gurur kırıcı davranılmasını istiyorum. Buranın halkı çilelidir, gurbetçidir, kederlidir; bölünmenin, parçalanmanın acısını, Anadolu’da, vatanın

öz bağrında yaşayanlardan daha iyi bilir. Türk Milliyetçiliğinin yine bu coğrafyadan doğması tesadüf değildir, buradaki vatan-daşlarımızın yüz yüze kaldığı acıları, Anadolu insanının anlaması o kadar da kolay değil, bir de benim emrim altındaki insanlar tarafından aşağılanmalarını istemiyorum. Ben sizlerle birlikte tüm gücüm ve kararlılığımla savaşımı kardeşlerim, askerimin de arkamdan geleceğinden zerre endişe etmem. Devletin geri adım atması demek, siyasi alanda tüm pazarlık gücünü yitirmesi, dola-yısıyla itibarını tüketmesi demektir. İşte bizim işimiz devletimi-zin elini güçlendirmek.”

“Paşam,” diyerek farkında olmadığı karakteristik bir hareketle sakalını düzeltti Adil Paşa, “şu tekrar çekmeyi düşündüğünüz telgraf. Tahir Paşa’mın da, benim de belirtmeye çalıştığımız bir akıbeta yol açar da, maazallah sizin görevden el çektilenizle sonuçlanırsa, o zaman bu hepimiz için büyük bir felaket olur. Siz olmadan, bu kadar zorlu bir savunma hattını idare etme düşünçesi bile günlerdir uykularımı kaçıırıyor. Diğer telgraflarınıza gelen neredeyse tekdir mesabesindeki cevaplar hepimizi ziyadesiyle üzdü, ancak yine de samimiyetinizin verdiği güvenle söylemeliyim ki, bu büyük bir hata olur. Hem de tekrar bizzat Abdülhamid Han’a gönderilecek bir telgraf, büyük bir cüret ve saygısızlık olarak nitelendirilecektir.”

“Yalnızca şunu söyleyebilirim sana Adil, bu öyle bir zaman ki, şahsi hesapların sonu gelmiştir kardeşim; gidecek olan kellem olduktan sonra ha savaş alanında, ha celladın yağlı kemendinin ucunda artık bir farkı yok.” Sonra aniden gülümseyerek, “Mayıs başında gelen sözüm ona takviye birliklerin akıbetiyle ilgili anlatılanlar kulağınıza gelmiştir elbette,” dedi, “başımızdakileri bu kadar hırçın yapan da işte bu türden yetersizlikler ve ne yapı-lacağından ziyade, nasıl yapılacağını bilememenin verdiği aczi-yet duygusu.”

Birinci orduya bağlı, biri istihkâmcı üçü avcı birliğinden olu-şan Kurmay Albay Deliormanlı Nazım Bey komutasında bir redif alayı, aldığı emirle, Bulgaristan’ın güneyinde seyyar durumda

bulunan Süleyman Paşa komutasındaki Tuna Ordusu'na katılmak amacıyla, o soğuk Mayıs ayının ortalarında yağmurlu ve serin bir Sirkeci garından trene bindirilir. Trenin Edirne'de duracağı, askerin bir süre geçi barınaklara yerleştirilip bir gün dinlendirildikten sonra Eski Zağra'ya doğru yola çıkacağı, oradan da ordunun ileri karakollarına teslim edilecekleri bildirilmiştir. Fakat tren Edirne yerine, henüz Silivri'nin çamurlu düzlüklerindeyken durur ve askere 'in' emri verilir. Tren raylarına yapılan bir sabotaj söz konusudur. Çevrede mevcut kanlı çetelere karşı askerin güvenliği için geçi bir süre evre emniyeti üstlenilecek ve istihkâmcılar rayların tamirinde çalışacaklardır.

Bahar yağmurlarının iyiden iyiye bastırđı soğuk Trakya gecesinde, uzak köylerden atılan birkaç avcı fişeği, eğitimi yetersiz redif askerini daha ilk gecedен tedirgin eder. Aralarında, yem olarak düşmana bırakıldıklarına, merkezin kendilerini çoktan gözden çıkardığına dair, asker meclislerinde can sıkıcı bir sıklıkla gezinen eski bir söylenti canlanıverir. İçlerinden bazılarının yanaşık düzen eğitimi dışında, gerçek mermiyle bir kez olsun ateş etmişliği dahi yoktur. Bu özgüven eksikliği, yakılmasına izin verilen oban ateşlerine rağmen gecenin yapışkan karanlığı ve sürekli yağan bahar yağmurlarının soğuk, bezdirici ürpertisinden kaynaklanan bir bitkinlikle askeri daha ilk günden sarıverir. Asker, başındaki genç komutanları tanımamakta, onlar dışarıda geceklerken, subay vagonunda kurulmuş sobaların başında kahvelerini tellendiren bu hayali kahramanların rahatını öfkeyle takip etmekte, ortak harp koşullarında askerin eşitliği ilkesinin yalnızca bir masaldan ibaret olduğunu daha ilk andan başlayarak anlamaktadır. Üstelik ertesі sabah, sabotaja uğradığı söylenen bölgeden oldukça uzakta oldukları anlaşılır. Bunun üzerine askere çamurlu arazide ileri yürüyüş emri verilir. Öğlene kadar yapılan bu gereksiz ve yorucu seyahatten sonra, imha edilen raylara hâlâ ulaşılamayınca herkesin üzerindeki şaşkınlık ve bezginlik daha da artar.

Birlikler, iki gece daha yağmur altında konaklar ve imha edilmiş rayları boş yere arayıp dururlar. Haber asılsızdır, dahası, peşleri

sıra yavaş yavaş ilerleyen trene binmekten başka bir isteği olmayan asker huzursuzdur. Bir süre sonra tekrar trene bindirilirler gerçi, ancak bu defa henüz Tekirdağ'da, Edirne'nin dış köylerine ulaştıkları ve burada karşılanacakları haberleriyle tekrar trenden indirilir, çamurlu arazi üzerinde yeniden yürümeye başlarlar. Şehri ufukta gördükleri noktada kamp kuracaklar ve kendilerini karşılayacak öncü birlikleri bekleyeceklerdir. Askerin üzerindeki kıyafetler eskidir, aynı zamanda soğuk Trakya yağmurlarında geceleri konaklamak için uygun değildir; çünkü yazlıktır; çadırlar kurudur, kampetler açılır ancak, kimisi daha ilk gecedен soğuk algınlığı ve yüksek ateşle bitkin düşmüştür. Çamurlu arazideki uzun süreli ısrarlı ilerleyiş, bu şartlara karşı eğitimi olmayan askerin moralini bozmuş, ayaklarındaki sert botlar, kısa sürede çok ısıraplı yaralara sebep olmuş, yetersiz sağlık malzemesinin adaletsiz dağıtımı da, zaten çok düşük olan ilerleme hızlarını durma noktasına getirmiştir. Geride kalanların göz yaşartıcı çabaları ise diğerleri üzerinde aksi tesire sebep olmaktadır. Birliklere sık sık istirahat emri verilmekte, günde ortalama beş kilometreden fazla ilerleme imkânı bir türlü bulunamamaktadır.

Öfkeli ve şaşkın genç komutanlar, bu çoğu yaşı geçkin, eğitimsiz askeri sorumlulukları altına veren ve takibini yapmayan yozlaşmış sisteme itimatlarını süratle yitirmektedirler. Yalnızca kutsal yurtseverlik duygularının güdümünde hareket ederler ancak soğuk ve açlık bir süre sonra her kutsal duyguyu da törpülemeye başlamaktadır. Dillendirilemeyen bir huzursuzluğun bu derece ortak ruh hallerine yol açtığı büyük bir toplulukta, amir ile memur arasında böylesine derin uçurumların bulunmasının sebepleri yine küçümşenen ile kibirlenen arasındaki üzücü uzaklıkta aranmalıdır. Askerin şiddetinden ezildiği, tüm çatışma, ortak ruh ve mutlak zafer arzularını ve neşesini bastıran, o yıkıcı sahipsizliğin, çürütücü umarsızlığın ve terk edilmişlik duygularının aynısı subaylara da hâkim olmuştur artık. Ta iliklerine kadar hissettikleri, 'kaybedilen vatan' korkusuyla hırçınlaşmakta, Rusların üstün disiplin ve teçhizatla engel tanımadan ilerleyen düzenli